

- areas]. *Uhol Ukrainy — Coal of Ukraine*, 6, 40–41 [in Russian].
8. Makaryshyna, Yu.I. (2013). Doslidzhennia mekhanichnoho skladu porody ta igruntu v zsvnykh zonakh porodnoho vidvalu shakhty sel. Sutohan [Investigation of the mechanical composition of the rock and soil in the shifting zones of the waste dump of the mine vill. Sutogan]. Proceedings from the Ecological safety of the state '13: *Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia molodykh uchenykh ta studentiv — All-Ukrainian scientific and practical conference of young scientists and students*. (pp. 73–74). Kyiv: NAU [in Ukrainian].
  9. Zubov, A.R., Zykov, I.H. & Tarariko, A.H. (2010). *Formirovaniie eroziionno-ustoiichyvykh agrolandshaftov v basseinie Severskoho Dontsa [Formation of erosion-resistant agricultural landscapes in the basin of the Seversky Donets]*. Volhohrad: HNU «VNIALMI» [in Russian].
  10. Vorobiov, S.H., Zubov, O.R., Zubova, L.H. (2009). Sposib zakhystu terytorii, prylehloi do vidvaliv vuhilnykh shakht, vid zabrudnennia [Method of protection of the territory adjacent to the dumps of coal mines, from pollution]; *Patent No. 44217, Ukraina, MPK (2009) E03F 1/00, F15C 1/00, E02B 13/00. № u200903485; 10th April 2009; 25th September 2010, Biul. No. 18*. Ukraine [in Ukrainian].
  11. Logginov, B.Y., Kirichek, L.S. & Koretskii, G.S. (1972). Umovy rostu lisonasadzhen ta rezultaty doslidiv na terykonakh Donbasu [The conditions of forest plantations growth and results of experiments on the waste dumps of Donbass]. *Naukovi pratsi USGA — Scientific works of Ukrainian Agrarian Academy. Issue 64*, 39–45 [in Ukrainian].
  12. Reva, M.L. & Baklanov, V.Y. (1968). Opyt ozeleneniia terrikonov Donbassa [The experience of afforestation of waste dumps of Donbass]. Proceedings from the Plants and industrial environment '68: *I Nauchnaia konferentsiia — 1st Scientific Conference*. (pp. 28–31). Kyiv: Naukova dumka [in Russian].

Стаття надійшла до редакції журналу
07.03.2019

УДК 574.2:581.5(477.53)

DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.2.2019.174014>

ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ТА ОСЕЛИЩНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОЛИНИ р. СЛІПОРІД ЯК ПЕРСПЕКТИВНОГО ОБ'ЄКТА СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

І.В. Соломаха¹, В.Л. Шевчик², О.В. Шевчик²

¹ Інститут агроекології і природокористування НААН

² ННЦ «Інститут біології та медицини» КНУ імені Тараса Шевченка

Наведено фізико-географічну характеристику долини р. Сліпорід, яка поєднує яружно-балкові системи, долини, заплави та водойми різного типу, а також спонтанно сформовані лісові масиви. Різноманіття екоотів та біотопів, що входять до переліку оселищ Резолюції № 4 Бернської конвенції, надає змогу розглядати цю територію як перспективний об'єкт Смарагдової мережі України. Встановлено 12 оселищ Смарагдової мережі та наведено їхню загальну характеристику. Здійснено загальну оцінку ботанічної складової різноманіття типів рослинності та укладено реєстр рідкісних рослин цієї території. На основі проведених досліджень встановлено, що із загальної кількості видів: 9 — занесено до Червоної книги України, 1 — до Європейського червоного списку, 2 — до Додатку 1 Бернської конвенції, 4 — до Смарагдової мережі України.

Ключові слова: долина р. Сліпорід, Смарагдова мережа, оселища, рідкісні рослини.

Головною ідеєю формування і розширення мережі природоохоронних територій є збереження залишків природних комплексів автохтонного походження, в яких зафіксовано як рідкісні, так і характерні

для регіону види біоти та біотопи [1, 2]. З огляду на надмірну розораність території Лівобережного Лісостепу та Степу, критично важливим є своєчасне визначення тих територіальних об'єктів, що мають слугувати «опорними та комунікуючими»

елементами майбутньої екологічної мережі. Такими у вказаних регіонах насамперед є яружно-балкові системи та долини малих річок, що тривалий час не розорювались через небезпеку активної ерозії ґрунтів. Відомі дослідження науковців дають підстави стверджувати про перспективність долини р. Сліпорід як об'єкта Смарагдової мережі України. Наразі цю територію охарактеризовано лише в зоологічному аспекті [3]. Метою роботи є висвітлення природоохоронної значущості вказаної території в екологічному, біотичному та ценотичному аспектах.

МАТЕРІАЛ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рекогносціювальні дослідження проводили маршрутним методом. Назви таксонів наведено згідно із чеклістом [4]. Збір гербарію та його опрацювання здійснювали

за стандартною методикою. Описи ділянок рослинності, до складу якої входять рідкісні види, здійснювали згідно із загальноприйнятими методиками. Пробні площі закладали у природних межах фітоценозів. Для лісових угруповань вибирали ділянки площею 25×25 м, для лучно-степових, лучних та болотних — 5×5 м. Типи біотопів визначали за відповідними сучасними літературними джерелами [3, 5, 6].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Територія проектного «смарагдового об'єкта» — долина р. Сліпорід (4250,2 га) розміщується в адміністративних межах Гребінківського, Оржицького та Лубенського районів Полтавської області й відноситься до Континентального біогеографічного регіону Смарагдової мережі України (Emerald Network) (рис.) [3].

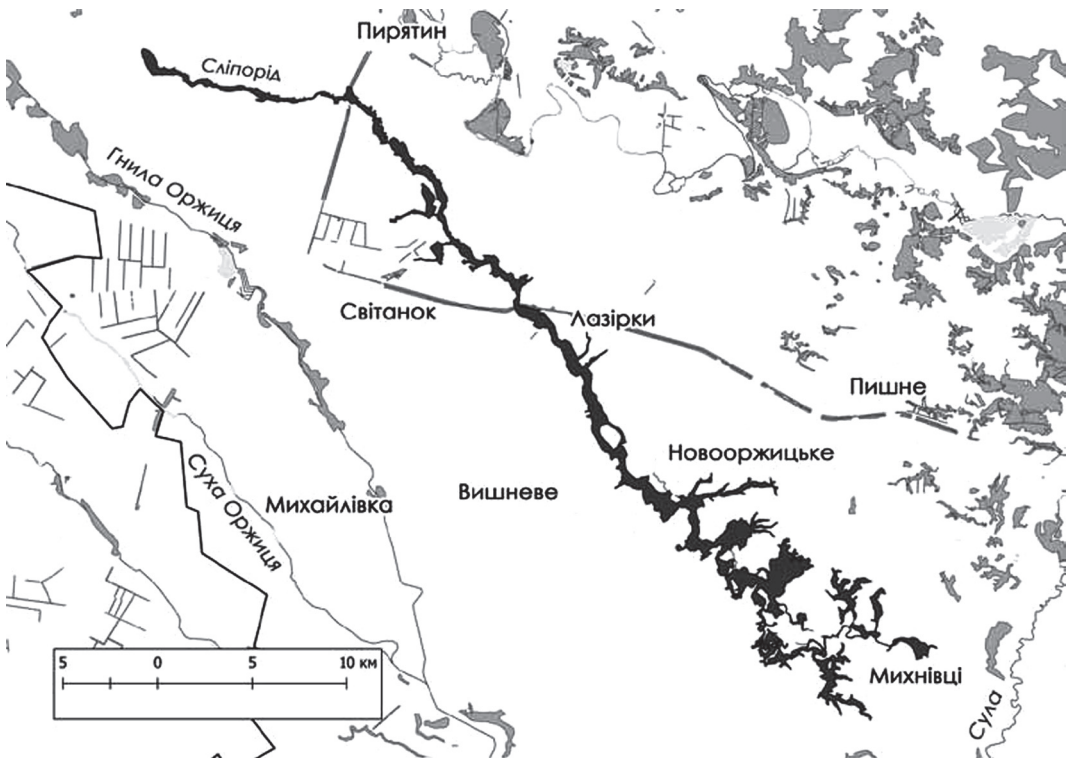

Схема розміщення території долини р. Сліпорід як перспективного об'єкта Смарагдової мережі

Згідно із фізико-географічним районуванням України досліджувана територія розміщується в межах Північнопридніпровської терасової низовинної області Лівобережнодніпровського краю лісостепової зони Східноєвропейської рівнини [7]; з геоботанічним — Лівобережнодніпровський округ липово-дубових, грабово-дубових, соснових (на терасах) лісів, лук, галофітної та болотної рослинності Української лісостепової підпровінції Східноєвропейської лісостепової провінції дубових лісів, остепнених лук та лучних степів лісостепової підобласті (зони) Євразійської степової області [8].

Вирівняні поверхні міжрічкових плато — майже повністю розорані. Долина р. Сліпорід має слабо виражений терасований характер і утворює улоговинне зниження, куди потрапляють поверхневий стік та підземні води, що дренуються неглибокими давньосформованими й добре задернованими яружно-балковими системами серед плоских та дещо нахилених поверхонь ле-

сових терас. Наразі русло річки у середній та нижній течії є спрямленим.

Ландшафтний комплекс долини р. Сліпорід у фітосозологічному аспекті становить значний інтерес, насамперед через чисельне різноманіття і відносно задовільну збереженість популяцій рідкісних для регіону й охоронних в Україні видів рослин. Деякі види і біотопи для їх збереження у Європі потребують створення територій особливої охорони [5]. Зокрема, на цій території існують оселища, що входять до переліку Резолюції № 4 Бернської конвенції (табл.).

Оселища С1.222 (вільноплаваючі монодомінантні скупчення *Hydrocharis morsuranae*) трапляються тут фрагментарно на невеликих площах. Зокрема, вони зрідка поширюються на ділянки русла між селами Високе та Олександрівка та частіше — на заводях стоячої води вздовж звивистого русла в районі сіл Новоселівка та Почаївка.

Значно частіше, і фактично вздовж усього русла, на поверхні стоячої чи повільної

Оселища долини р. Сліпорід, що затверджені Резолюцією № 4 Бернської конвенції *

Resolution 4 Habitat type				Site assessment			
Code	NP	Cover [ha]	Data quality	A B C D	A B C		
				Representativity	Relative Surface	Conservation	Global
C1.222		0.2	G	D	C	C	C
C1.32		10.0	G	C	C	A	C
C1.33		1.0	G	D	C	B	C
C2.34		1.0	G	C	C	C	C
C3.4		0.1	G	D	C	C	C
D5.2		200.0	G	B	C	B	C
E1.2		500	M	A	C	B	C
E2.2		1000	M	B	C	C	C
F3.247		100.0	G	C	C	B	C
F9.1		0.5	G	D	C	C	C
G1.11		500.0	G	B	C	A	C
G1.41		1000	G	B	C	B	C

Примітка: * табличні дані заповнені згідно з методикою [9].

течі трапляються оселища С1.32 (вільно-плаваюча рослинність евтрофних водойм). На затінених ділянках русла шириною 3–7 м суцільно домінує *Lemna minor* L. з колоніями нитчастих водоростей. На відкритих мілководдях з добре прогріваними водами зафіксовано угруповання із співдомінуванням *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid.

На деяких ділянках русла фрагменти вкраплюються оселища С1.33 (уко-рінена занурена рослинність евтрофних водойм). Так, на південній околиці с. Черевки (49°59'28.0"N 32°44'23.5"E) посередні руслу річки трапляються угруповання асоціацій *Elodeetum canadensis* (Pignatti 1953) Passarge 1964, *Potamogetonetum nantantis* Соб 1927, які займають площу понад 1 ар. Уздовж берегової лінії фрагментарно поширюється асоціація *Potamogetonetum crispum* Соб 1927. Доволі часто на ділянках із сповільненою течією трапляється угруповання асоціації *Ceratophylletum demersii* Соб 1928.

Оселища С2.34 (евтрофна рослинність повільно текучих річок) також спостерігаються на південних околицях с. Черевки. Прируслові ділянки мілководдя зайняті угрупованнями з домінуванням *Siella erecta* (Huds.) M. Pimen, рідше домінують *Veronica anagalis-aquatica* L., *Sparganium emersum* Rehmann.

Оселища С3.4 (зарості низькорослої прибережно-водної та земноводної рослинності незначної кількості видів) спорадично виникають фрагментами угруповань з домінуванням *Eleocharis palustris* (L.) Roem. ex Schult. та *Rorippa amphibia* (L.) Besser.

Оселища D5.2 (зарості високорослих осонок, переважно без застою води) займають доволі значні площі у найнижчих ділянках заплави, що ненадовго весною затоплюються водою. Характерними для них є болотисті луки з домінуванням осонок, як-от: *Carex acuta* L., *C. acutiformis* Ehrh., *C. riparia* Curtis, рідше *Carex melanostachya* Vieb. ex Willd.

На південних околицях с. Черевки (49°59'28.0"N 32°44'23.5"E), на зниженнях до спрямленого русла, поширюються угру-

повання високотравних заболочених лук, які займають площу в декілька гектарів, де домінують *Carex acutiformis*, *Poa palustris* L., *Urtica pubescens* Ledeb., *Humulus lupulus* L. Зрідка трапляються *Symphytum officinale* L., *Stachys palustris* L., *Galium rivale* (Sm.) Griseb., *Ranunculus repens* L., *Carex riparia*; прируслові смуги зайняті угрупованнями формацій *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb., *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Scirpus sylvaticus* L.

У Черевківському яру тальвегом основної балки, спрямованої з північного сходу на південний захід, протікає вузький водотік, що в посушливі роки може пересихати. Для цього біотопу характерними є угруповання прибережно-водної та болотної рослинності. Уздовж струмка тягнуться угруповання з домінуванням *Glyceria maxima*, *Typha latifolia* L., *Carex acutiformis* із типовим гідрофілієм різнотрав'ям: *Eupatorium cannabinum* L., *Ptarmica cartilaginea* (Ledeb.) Ledeb., *Lythrum virgatum* L., *Sonchus palustris* L., *Scutellaria galericulata* L., *Lycopus europaeus* L.

Доволі значні площі у межах цієї території займають оселища E1.2 (багаторічні трав'яні угруповання на вапняках та степах, а на території Лісостепу — це лучні стеги). Степові схили балок є місцями зростання рідкісних ранньовесняних рослин. Для цього типу оселищ характерно різноманіття рослинних угруповань з чисельними популяціями созофітів. Флористичне ядро степових ценозів формують типові ксерофітні та мезоксерофітні види лучно-степового різнотрав'я: *Medicago romanica* Prod., *M. lupulina* L., *Vicia cracca* L., *V. villosa* Roth, *Coronilla varia* L., *Lathyrus tuberosus* L., *Melilotus officinalis* (L.) Pall., *Salvia stepposa* Shost., *S. pratensis* L., *S. nutans* L., *Fragaria viridis* Duch., *Thymus marschallianus* Willd., *Nonea pulla* (L.) DC., *Verbascum phoeniceum* L., *Falcaria vulgaris* Bernh., *Gypsophila paniculata* L., *Agrimonia eupatoria* L., *Campanula sibirica* L., *Plantago media* L., *P. lanceolata* L., *Euphorbia sequierana* Neck., *E. stepposa* Zoz, *Artemisia austriaca* Jacq., *Scabiosa ochroleuca* L., *Polygala comosa* Schkuhr., *P. podolica* DC., *Jurinea arachnoidea* Bunge тощо. Із злаків

часто трапляються *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *E. intermedia* (Host) Nevski, *Hierochloë odorata* (L.) Beauv., із різнотрав'я — *Gallium ruthenicum* Willd., *Trifolium medium* L., *Inula salicina* L., *Filipendula vulgaris* Moench.

Так, поблизу с. Ісківці південні й південно-західні схили лесових терас крутизною 40–50° понад долиною р. Сліпорід зайняті природними лучними степами площею до 100 га. На пробній ділянці з проективним покриттям травостою до 50% переважають *Carex praecox* Schreb. (15%), *Artemisia austriaca* (10), *Agropyron pectinatum* (Bieb.) Beauv. (5), *Salvia nemorosa* L. (10%), *Achillea nobilis* L. (+), *Convolvulus arvensis* L. (5%), *Astragalus dasyanthus* Pall. (+), *Lactuca serriola* L. (+), *Verbascum lychnitis* L. (+), *Falcaria vulgaris* (+), *Crepis foetida* L. (+), *Achillea stepposa* Klokov ex Krytzka (+), *Berteroa incana* (L.) DC. (+), *Sisymbrium polyphyllum* Phil. (+), *Medicago falcata* L. (5%), *Tragopogon dubius* Scop. (+), *Iris hungarica* Waldst. ex Kit (+), *Asperula cynanchica* L. (+).

Значні площі в цих умовах займають популяції *Astragalus dasyanthus* та *A. austriacus* Jacq. На схилах зафіксовано єдину куртину *Jurinea cyanoïdes* (L.) Rchb. (10 рослин) та *Astragalus dasyanthus* (кілька тисяч рослин). На цій території трапляється близько 20 куртин *Iris hungarica*, переважно з 10–15 генеративними пагонами, а також ділянки (понад 50 га) давньоорних сіяних лук, що наразі перебувають в стадії довгокореневищних видів (*Carex hirta* L., *Trifolium pratense* L., *Elytrigia repens*).

Між селами Черевки й Новооржицьке на середній і приверхівковій частинах південного схилу лесової тераси до р. Сліпорід домінують: *Botriochloa ischaemum* (L.) Keng, *Elytrigia intermedia*, *Stipa capillata* L. У приверхівковій частині схилу південної експозиції крутизною 25–30° проективне покриття травостою становить близько 75%, зокрема, це види: *Achillea stepposa* (+), *Medicago falcata* (+), *Salvia nutans* (20%), *Stipa capillata* (50), *Eryngium campestre* L. (5), *Astragalus austriacus* (3%), *Senecio jacobaea* L. (+), *Potentilla canescens* Besser (+), *Verbascum phoeniceum* (+). Також зафіксовано куртини площею близько 10 м² з до-

мінуванням *Carex caryophyllea* Latourg. На цьому самому схилі куртинами зростають *Jurinea cyanoïdes* (близько 10 м²) та *Iris hungarica* (5 м²) — види Смарагдової мережі.

Існують дані [10] про чисельні угруповання багатьох рідкісних видів фітобіоти в Черевківському яру, що входить у систему стоку р. Сліпорід, зокрема: *Crocus reticulatus* Stev. ex Adam., *Bulbocodium versicolor* (Ker.-Gawl.) Spreng., *Hyacinthella leucophaea* (C. Koch) Schur, *Pulsatilla patens* (L.) Mill., *P. pratensis* (L.) Mill., *Muscari neglectum* Guss. ex Ten., *Adonis vernalis* L., *A. wolgensis* Steven. ex DC. Схили балки на багатьох ділянках займають ценози *Stipa capillata* — виду, включеного до Червоної книги [11], а його угруповання — до Зеленої книги України [12].

Щодо ландшафтності, місцевість репрезентує розгалужену яружно-балкову систему в долині р. Сліпорід (басейн нижньої Сули), де формуються різноманітні природні комплекси. У геоботанічному аспекті переважають угруповання лучних степів північного варіанта із домінуванням *Festuca valesiaca* Schleich. ex Gaudin, *Poa angustifolia* L., *Bromopsis inermis* (Leyss.) Holub, *Koeleria cristata* (L.) Pers., *Elytrigia intermedia*, які зростають вздовж балкових відгалужень ухилом 30–45°, шириною — в середньому 300–400 м.

На південних околицях с. Черевки (49°59'28.0"N 32°44'23.5"E), у нижній частині схилу, домінує *Bromopsis inermis* із лучно-степовим різнотрав'ям. У верхній частині схилу домінує *Poa angustifolia* і *Bromopsis inermis*. Трапляються популяції з *Chamaecytisus austriacus* (L.) Link, *Thymus marschallianus*, *Ranunculus illyricus* L., *Thalictrum simplex* L. На північному схилі зафіксовано популяцію *Fragaria viridis*. Підніжжя лесових схилів заселяє формація *Festuca pratensis* Huds. з багатим різнотрав'ям і бобовими (*Ranunculus acer* L., *Melilotus albus* Medik, *Trifolium repens* L., *Centaurea jacea* L.).

На південно-західному схилі між селами Михнівці і П'ятигірці, від підніжжя схилу до його середини, розкинувся лучний степ з домінуванням *Carex praecox* і *Poa*

angustifolia. У приверхівковій частині схилу домінує *Stipa capilata*. Серед різнотрав'я відзначено чисельну популяцію *Centaurea phrygia* L., *Ranunculus illyricus*, *Chamaecytisus austriacus*, *Salvia pratensis*, *S. nemorosa*. Куртинами домінують *Bromopsis inermis*, *Elytrigia intermedia*, *Artemisia austriaca*, *Steris viscaria* (L.) Raf.

На цій території виявлено значні площі оселища F3.247 (понтично-сарматські листопадні чагарникові зарості), які також часто трапляються на схилах лесової тераси вздовж усього маршруту. Популяції *Rosa rubiginosa* L. і *Chamaecytisus austriacus* займають, загалом, близько 10 ар, також зафіксовано місцезростання *Rhamnus cathartica* L. На цих схилах на площі близько 5 га зростають зарості *Crataegus pseudokyrto-styla* Klok. Зімкненість чагарникового ярусу – 0,7, проєктивне покриття травостою – 20%, зокрема: *Crataegus pseudokyrto-styla* (50%), *Corylus avellana* (L.) H.Karst. (5), *Ulmus glabra* Huds. (5), *Euonymus verrucosa* Scop. (3), *Euonymus europaeus* L. (3), *Acer tataricum* L. (3), *Stellaria holostea* L. (10), *Viola hirta* L. (2%), *Carex muricata* L. (+), *Glechoma hirsuta* Waldst. ex Kit. (3%), *Carex michelii* Host (3%), *Galium aparine* L. (+), *Geum urbanum* L. (+), *Phlomis tuberosa* L. (+), *Poa nemoralis* L. (+), *Carex praecox* (+), *Rhamnus cathartica* (+), *Ulmus minor* Mill. (+). У приверхівковій частині схилу трапляється формація *Prunus spinosa* L.

Оселища E2.2 (рівнинні сінокісні луки) є значними масивами і повсюдно займають рівнинні, хвилясто нахилені поверхні від підніжжя схилів лесових терас до русла р. Сліпорід. Біля самого підніжжя схилу лесової тераси в південних околицях с. Черевки з проєктивним покриттям травостою близько 70% зростають види: *Poa pratensis* L. (5%), *Ranunculus acris* L. (3%), *Agrimonia eupatoria* (+), *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó (1%), *Galium verum* L. (30), *Carex acuta* (5%), *Linaria vulgaris* Mill. (+), *Sonchus palustris* L. (10%), *Festuca pratensis* (3%), *Valeriana officinalis* L. (+), *Eupatorium cannabinum* (+), *Equisetum pratense* Ehrh. (+), *Lathyrus pratensis* L. (+), *Anthyllis macrocephala* Wender. (+), *Euphorbia virgata* Waldst.

ex Kit. (+), *Cirsium esculentum* (Siev.) C.A. Mey. (+). Загалом, більшість територій лук займають формації *Poa pratensis* та *Festuca pratensis*. Також спостерігаються чисельні популяції *Leucanthemum vulgare* Lam., *Trifolium pratense*, *Veronica chamaedrys* L., *Ranunculus acris*. Трапляються великі ділянки з угрупованнями союзу *Alopecurion pratensis* Passarge 1964 (*Alopecurus pratensis* L. + *Poa palustris*).

На незначних гривастих підвищеннях із загальним проєктивним покриттям травостою близько 80% зростають види: *Trifolium pratense* (20%), *Ranunculus acris* (+), *Ononis arvensis* L. (+), *Festuca valesiaca* (40%), *Agrimonia eupatoria* (+), *Potentilla reptans* L. (+), *Plantago lanceolata* (10%), *Medicago lupulina* (3%), *Linum catharticum* L. (+), *Cirsium arvense* (L.) Scop. (+), *Veronica prostata* L. (+), *Galium verum* (+), *Cichorium intybus* L. (+), *Potentilla argentea* L. (+).

Луг на заплаві р. Сліпорід поблизу с. Ісківці має площу близько 30–40 га. На піднятих ділянках здебільшого домінують в травості з проєктивним покриттям 80% такі види: *Festuca arundinacea* Schreb. (40%), *Carex diluta* Bieb. (10), *Poa pratensis* (10%), *Trifolium pratense* (+), *Ranunculus acris* (5%), *Achillea millefolium* L. (5%), *Ononis arvensis* (+), *Carum carvi* L. (+), *Astragalus glycyphyllos* L. (+), *Festuca valesiaca* (+), *Agrimonia eupatoria* (+), *Taraxacum officinale* (L.) Weber ex F.H. Wigg (+), *Carex hirta* L. (+), *C. muricata* (+), *Dactylorhiza incarnata* (+).

На техногенних зниженнях з більшим зволоженням низький густий травостій з проєктивним покриттям 100% утворюють види: *Eleocharis palustris* (25%), *Potentilla reptans* (10), *Inula salicina* L. (15), *Lysimachia nummularia* L. (10), *Roripa sylvestris* (L.) Besser (10), *Ranunculus repens* (10%), *Carex hirta* (+), *Alopecurus geniculatus* L. (+), *Galium palustre* L. (+), *Potentilla anserina* L. (5%), *Mentha arvensis* L. (+), *Juncus tenuis* Willd. (+), *J. gerardii* Loisel (+), *Carex lachenalii* Schkuhr (+).

На периферії лучно-степових ділянок та попід схилами Черевківського яру формуються лучні ценози з домінуванням *Poa pratensis*, *Dactylis glomerata*, *Elytrigia repens*,

на засоленних ґрунтах — *Festuca orientalis* (Hack.) V. Krecz. Флористичне ядро утворюють типові лучні види: *Trifolium pratense*, *Lotus ucrainicus* Klok., *Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka, *Daucus carota* L., *Cerastium holosteoides* Fries., *Cichorium intybus*, *Stellaria graminea* L., *Ononis arvensis* тощо. Чисельними є *Leucanthemum vulgare*, *Campanula rotundifolia* L., *Filipendula vulgaris*, *Rumex acetosa* L., що під час квітвання створюють особливий декоративний ефект. Також зрідка трапляються мало поширені в регіоні угруповання *Briza media* L. [10].

На цих територіях нами зафіксовано поодинокі рослини *Dactylorhiza incarnata*. За інформацією від місцевих жителів, на цій ділянці в деякі роки спостерігається доволі висока їх чисельність.

У долині р. Сліпорід між селами Високе та Олександрівка виявлено лучну ділянку площею близько 60 га. На луках переважно домінують *Festuca pratensis* і *Poa pratensis*; на зниженнях — *Carex acuta* та *Cirsium esculentum*, а також чисельна популяція *Valeriana officinalis* та окремі фрагменти з переважанням *Equisetum arvense* L. (80%). На більшості цих площ зростають кореневищні види, що є наслідком недавнього розорювання ділянки.

Вологі заторфовані луки, ймовірно затоплювані весною, поширюються на південному схилі лесової тераси до р. Сліпорід між селами Черевки та Новооржицьке, проективне покриття травостою — 100%. У ньому зростають *Phalaris arundinacea* L. (3%), *Poa trivialis* L. (+), *Juncus atratus* Krock. (30%), *Carex hirta* (20), *C. vulpina* L. (5), *Potentilla anserina* (5), *Ranunculus repens* (10), *Poa pratensis* (5%), *Carex nigra* (L.) Reichard (+), *Eleocharis palustris* (5%), *Anacamptis palustris* (Jacq.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase (+), *Alopecurus pratensis* (5%), *Festuca pratensis* (20), *Equisetum arvense* (20), *Cirsium oleraceum* (L.) Scop. (10), *Carex praecox* (10%).

Між селами Черевки й Новооржицьке на луці від підніжжя південного схилу лесової тераси й до русла річки розрізненими особинами трапляються орхідеї, зокрема і *Anacamptis palustris* — близько 30 рослин,

та *Dactylorhiza incarnata* (10 рослин). У травостої з проективним покриттям 100% зафіксовано: *Juncus atratus* (5%), *Potentilla anserina* (5), *Poa pratensis* (5%), *Anacamptis palustris* (+), *Festuca pratensis* (20%), *Equisetum arvense* (20), *Cirsium oleraceum* (10), *Carex praecox* (10%), *Cirsium arvense* (+), *Sonchus palustris* (5%), *Eupatorium cannabinum* (5), *Geranium pratense* L. (5%), *Dactylorhiza incarnata* (+), *Ranunculus acris* (3%), *Achillea submillefolium* (+), *Carex diluta* (+). Оціночна площа популяції із спільним зростанням цих двох видів орхідних становить 2 га. У зниженнях луку домінує *Carex melanostachya*, її площа становить близько 10 ар. На зниженнях серед угруповань асоціації *Caricetum gracilis* Savič 1926 фрагментарно трапляється асоціація *Caricetum cespitosae* Steffen 1931. Досліджувана ділянка луки займає 150–200 га. У її верхівкових, найвищих ділянках домінують *Festuca valesiaca* (площею в десятки ар), далі донизу — *Poa angustifolia* (близько 1 га), ще нижче — *Festuca pratensis*, *Poa pratensis* і зрештою *Carex acuta*, *C. melanostachya*, *C. acutiformis* Ehrh.

На деяких ділянках русла спостерігаються невеликі за площею фрагменти оселищ F9.1 (прирічкові чагарники). Найчастіше — це прибережні зарості *Salix triandra* L.

Масиви оселищ G1.11 (прибережні вербові ліси) займають у цій місцевості значні площі. Найчастіше вони локалізуються в найнижчій, затоплюваній повеневими водами частині заплави. Так, на північних околицях с. П'ятигірці серед луку зростає вербово-тополовий ліс площею 3–4 га. Поблизу с. Ісківці також поширюються ліси *Salicetea purpurea* Moog 1958 з *Acer negundo* L., їх площа становить близько 100 га.

Оселища G1.41 (заболочені вільхові ліси на некісломому торфі) найчастіше поширюються великими масивами вздовж усієї долини р. Сліпорід. Поблизу с. Іскрівці на заплаві Сліпориду зростає вільховий ліс. Вільха чорна має зімкненість 1. У підліску — *Sambucus nigra* L. (30%), *Euonymus europaeus* (+). Травостій складають *Aegopodium podagraria* L. (40%), *Galium aparine* (20), *Urtica dioica* L. (10%).

На південних околицях с. Черевки зростає вільховий ліс площею 100 га та є лука площею 100–150 га, на якій трапляються ділянки угруповань ас. *Salicetum pentandro-cinerea* Passarge 1961 площею близько 10 ар. На ділянці заплави р. Сліпорід у районі с. Лазірки (біля мосту) зростають значні масиви (близько 100 га) вільшняків кропивових, що оточують русло, утворюючи прирічкові галереїні зарості вільхи.

Між селами Павлівщина й Лазірки (50°06'38.4"N 32°36'17.3"E) росте старий вільховий ліс (близько 70 років). Висота дерев – 25–30 м, зімкненість крон – 0,8, чагарниковий ярус (зімкненість 0,5) – *Sambucus nigra* (30%), *Acer negundo* (20); травостій – *Urtica dioica* (10), *Galium aparine* (20), *Chaerophyllum temulum* L. (10), *Glechoma hederacea* L. (5%), *Humulus lupulus* (+).

Між селами Високе та Олександрівка (50°09'17.1"N 32°33'12.9"E) уздовж звивистого русла зростає затоплений вільховий ліс із чагарниковим ярусом з *Salix cinerea* L. та *Carex riparia* у травостій з покриттям 50%, зрідка трапляються фрагменти без нього. Також зафіксовано як асєтатори: *Symphytum officinale*, *Lysimachia vulgaris* L., *Thelypteris palustris* Schott, *Iris pseudacorus* L., *Sium latifolium* L. На заболоченій ділянці (близько 1 га) спостерігаються *Salix cinerea* і *Phragmites australis*.

ВИСНОВКИ

Результати досліджень засвідчили відносно добру збереженість рослинного покриву заплави та лесових схилів уздовж р. Сліпорід та значну представленість у цій місцевості великих площ природних типів оселищ Смарагдової мережі, збереження яких потребує створення територій особливої охорони, як і видів рослин, занесених до різного рангу переліків (регіональних, державних та міжнародних) охоронюваних видів.

У системі оселищ цього об'єкта виявлено поширення низки рідкісних рослин. Зокрема, занесені до Червоної книги України: *Adonis vernalis*, *A. wolgensis*, *Astragalus dasyanthus*, *Bulbocodium versicolor*, *Crocus reticulatus*, *Dactylorhiza incarnata*, *Orchis palustris* L., *Stipa capillata*, *Pulsatilla pratensis* та *P. patens*; *Astragalus dasyanthus* – до Європейського червоного списку. На слабо зарослих ділянках степових схилів Черевківського яру виявлено спорадичне поширення гриба *Morchella steppicola* Zer., занесеного до Червоної книги України.

На дослідженій території виявлено 4 види рослин Смарагдової мережі: *Echium russicum* J.F. Gmel., *Iris hungarica*, *Jurinea cyanoides*, *Pulsatilla patens* – наголосимо, що два останні належать також до видів, що перебувають під охороною Бернської конвенції. Також виявлено поширення низки видів з регіонального списку, які охороняються на рівні Полтавської обл.: *Pedicularis kaufmannii* Pinzg., *Astragalus corniculatus* Bieb., *Campanula persicifolia* L., *Hyacinthella leucophaea*, *Inula helenica*, *Iris pumila* L., *Linum austriacum* L., *Muscari neglectum*, *Sanguisorba officinalis*, *Scilla bifolia* L., *Trinia kitaibelii* Bieb., *Valeriana exaltata* [13].

Зважаючи на доволі високу частку розораності цієї частини Полтавської обл., очевидною є потреба заборони інтенсивних способів експлуатації рослинного покриву долини, як-от розорювання. Також слід заборонити на законодавчому рівні осушення заплавної ділянок, заліснення лучно-степових схилів, випалювання сухого травостою і стимулювання сінокосіння та прогінного випасання травостоїв. Для консервації нинішнього стану рослинності та забезпечення її трансформації до природного стану доцільно надати цій території статусу об'єкта Смарагдової мережі України та розробити і реалізувати перспективний план менеджменту цієї території.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Конищук В.В.* Онтологія становлення екосозологічного та інвайронментологічного напрямів / В.В. Конищук // Агроекологічний журнал. – 2017. – № 2. – С. 49–58.
2. *Мудрак Г.В.* Функціонування регіональної екомережі Східного Поділля / Г.В. Мудрак // Агроекологічний журнал. – 2018. – № 3. – С. 27–33.

3. Території, що пропонуються до включення у мережу Емеральд (Смарагдову мережу) України («тіньовий список», частина 2) / за ред. К.А. Борисенко, А.А. Куземко. — К.: LAT & K, 2019. — 234 с.
4. *Mosyakin S.L. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist* / S.L. Mosyakin, M.M. Fedoronchuk. — К., 1999. — 345 p.
5. *Куземко А. Тлумачний посібник оселищ Резолюції № 4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Перша версія адаптованого неофіційного перекладу з англійської (третього проекту офіційної версії 2015 року) / А. Куземко, С. Садогурська, О. Васильок. — К., 2017. — 124 с.*
6. Національний каталог біотопів України / за ред. А.А. Куземко, Я.П. Дідуха, В.А. Онищенко, Я. Шеффера. — К.: ФОП Клименко Ю.Я., 2018. — 442 с.
7. Екологічна енциклопедія / за ред. А.В. Толстоухова. — К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2006. — Т. 1. — 432 с.
8. Національний атлас України / за ред. Л.Г. Руденка. — К.: ДНВП «Картографія», 2008. — 440 с.
9. Проектування і збереження території мережі Емеральд (Смарагдової мережі) / за ред. А.А. Куземко, К.А. Борисенко. — К.: LAT & K, 2019. — 78 с.
10. *Смоляр Н.О. Фітосозологічна характеристика Черевківського яру — проєктованого ландшафтного заказника (Полтавська область) / Н.О. Смоляр, О.В. Нікітчук, О.Ю. Смаглюк // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку: Мат-ли наук. конф. — Львів: Сполом, 2015. — С. 92–97.*
11. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.
12. Зелена книга України / за ред. Я.П. Дідуха. — К.: Альтерпрес, 2009. — 448 с.
13. *Байрак О.М. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О.М. Байрак, Н.О. Стецюк. — Полтава: Верстка, 2005. — 248 с.*

REFERENCES

1. Konishchuk, V.V. (2017). Ontologija stanovlenja ekosozologichnogo ta invajronmentologichnogo naprjamiv [Ontology of formation the directions of ecosozology and environmentology in the department of landscape, biodiversity and nature reserve]. *Agroekologichnij zhurnal — Agroecological journal*, 2, 49–58 [in Ukrainian].
2. Mudrak, G.V. (2018). Funkcionuvannya regional'noi' ekomerezhi Shidnogo Podillja [Functioning of regional ecological network of Eastern Podillia]. *Agroekologichnij zhurnal — Agroecological journal*, 3, 27–33 [in Ukrainian].
3. Borisenko, K.A. & Kuzemko, A.A. (Eds.). (2019). *Terytorii', shho proponujut'sja do vkljuchennja u merezhu Emerald (Smaragdovu merezhu) Ukrai'ny («tin'ovij spysok», chastyna 2) [Areas proposed for inclusion in the Emerald Network (Emerald Network) of Ukraine («Shadow List», part 2)]*. Kyiv: LAT & K [in Ukrainian].
4. Mosyakin, S.L. & Fedoronchuk, M.M. (1999). *Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist*. Kyiv [in English].
5. Kuzemko, A., Sadogurskaya, S. & Vasylyuk, O. (2017). *Tlumachnij posibnyk oselyshh Rezolucii' No. 4 Berns'koi' konvencii', shho znahodjat'sja pid zagrozoju i potrebujut' special'nyh zahodiv ohorony. Persha versija adaptovanogo neoficijnogo perekladu z anglijs'koi' (tret'ogo proektu oficijnoi' versii' 2015 roku) [Explanatory text of the Berne Convention Resolution No. 4 settlements, which are threatened and require special protection measures. The first version of the adapted informal translation from English (the third draft of the official version of 2015)]*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kuzemko, A.A., Didukh, Ya.P., Onishchenko, V.A. & Scheffer, Ya. (Eds.). (2018). *Nacional'nyj katalog biotopiv Ukrai'ny [National biotope catalog of Ukraine]*. Kyiv: FOP Klimenko Yu.Ya. [in Ukrainian].
7. Tolstoukhov, A.V. (Ed.). (2006). *Ekologichna encyklopedija [Environmental Encyclopedia]*. Kyiv: Centr ekologichnoi' osvity ta informacii' [in Ukrainian].
8. Rudenko, L.H. (Ed.). (2008). *Nacional'nyj atlas Ukrai'ny [National atlas of Ukraine]*. Kyiv: DNVP «Kartografija» [in Ukrainian].
9. Kuzemko, A.A. & Borisenko, K.A. (Eds.). (2019). *Proektuvannya i zberezhennja terytorij merezhi Emerald (Smaragdovoi' merezhi) [Design and conservation of the Emerald Network]*. Kyiv: LAT & K [in Ukrainian].
10. Smolyar, N.O., Nikitchuk, O.V. & Smaglyuk, O.Yu. (2015). Fitosozologichna harakterystyka Cherevkiv's'kogo jaru — proektovanogo landschaftnogo zakaznyka (Poltavs'ka oblast') [Phytosozological characteristic of the Cherevkiv ravine — a projected landscape reserve (Poltava region)]: *Stan i bioriznomanittja ekosystem Shac'kogo nacional'nogo pryrodnogo parku: materialy naukovoï' konferencii' [State and biodiversity of the ecosystems of the Shatsky National Natural Park: materials of sciences conference]*. (pp. 92–97). Lviv: Spolom [in Ukrainian].
11. Didukh, Ya.P. (Ed.). (2009). *Chervona knyha Ukrai'ny. Roslynnyj svit [The Red Book of Ukraine. Plant World]*. Kyiv: Global consulting [in Ukrainian].
12. Didukh, Ya.P. (Ed.). (2009). *Zelena knyha Ukrai'ny [Green Book of Ukraine]*. Kyiv: AlterPres [in Ukrainian].
13. Bayrak, O.M. & Steciuc, N.O. *Atlas ridkisnyh i znykajuchyh roslin Poltavshyny [Atlas of rare and endangered plants of Poltava region]*. Poltava: Verстка [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу
30.04.2019